

УДК 911.3

Михайленко Т.І.

**УЗАГАЛЬНЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ РОЗРОБКИ
СТРАТЕГІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВЕЛИКИХ
МІСТ (СУПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)**

Розглянуто ключові принципи та пріоритети при розробці стратегії розвитку міста Києва на період до 2025 року, що ґрунтується на досвіді деяких європейських міст.

Ключові слова: стратегія розвитку, ключові принципи, світові міста.

Рассмотрены ключевые принципы и приоритеты при разработке стратегии развития города Киева на период до 2025 года, основываясь на опыте некоторых европейских городов.

Ключевые слова: стратегия развития, ключевые принципы, мировые города.

The key principles and priorities on the strategy for development of Kiev up to 2025 are considered.

Key words: strategy for development, key principles, world cities.

Постановка проблеми та актуальність. Перспективи розвитку кожного міста, а особливо, столичного, визначають такі документи як «Стратегія соціально-економічного розвитку» на певний період, де закладаються основні вектори розвитку міста і визначаються орієнтири соціально-економічного розвитку, спрямовані на підвищення якості життя мешканців, і Генеральний план, в якому конкретизуються положення стратегії шляхом розробки архітектурно-планувальних аспектів. Ці документи, прийняті протягом останніх років, визначають напрямки розвитку м. Києва до 2025 р. Однак з огляду на необхідність удосконалення підходів і корегування окремих складових, запропонованих в документах, що розглядаються, що викликано необхідністю внесення змін у відповідності до зміни факторів, які визначають соціально-економічне зростання м. Києва, варто розглянути закордонний досвід розробки перспективних стратегій та планів розвитку ряду європейських столиць. Саме це й визначає актуальність пропонованого дослідження та його мету – узагальнити зарубіжний досвід планування розвитку столичного міста відповідно до зростання показників якості життя його мешканців.

Аналіз основних джерел та публікацій. Дослідженням питань в сфері управління та планування соціально-економічного розвитку міста займалися В. Вакуленко, Н. Гринчук, Г. Ковалевський, Г. Монастирський, Т. Іщенко та інші. Проблеми розвитку міст (зокрема мегаполісів, міських агломерацій, малих міст) були відображені у працях як радянських так і вітчизняних вчених В. Бабаєва, М. Дьоміна, А. Доцента, Є. Кисельова, Є. Коровіна, А. Степаненка, А. Мозкового, В. Нудельмана, Ю. Пітюренка, Ю. Шарова та інших. Різні підходи до стратегічного управління розвитком міст можна зустріти у працях зарубіжних науковців: Н. Альберт, Ж. Бобер, Дж. Брайсон, Дж. Л. Гордон, Ш. Гофер, К. Р. Крістенсен, В. Роринг, Д. Харісон, А. Чандлер, Д. Шендел та ін. В Україні дослідження та впровадження методів стратегічного управління в систему державного управління та місцевого самоврядування знаходимо в працях В. Бабаєва, Л. Бондаренка, О. Бойко-Бойчука, В. Вакуленка, В. Куйбіди, В. Коломійця, В. Корженка, В. Мамонової та ін.

Виклад основного матеріалу. Розвиток міст є безперервним процесом, який має здійснюватися системно, тобто у відповідності до заздалегідь прийнятої стратегії – документу, який закріплює перелік довгострокових дій, які позитивно сприймає більшість населення, для досягнення публічно обговорених і сприйнятих суспільством цілей. Крім того, вона має спиратись на наявний у країні потенціал й урахувати тенденції його розвитку у світлі глобальних трансформаційних процесів [3].

Генеральний план розвитку Києва до 2025 р. спрямований на формування території міста і досягнення показників якості життя, які б

відповідали статусу європейської столиці, значного політичного, культурного та духовного центру незалежної України.

Сталий розвиток Києва визначається як збалансоване функціонування міста, забезпечення економічного зростання і потреб населення з одночасним поліпшенням екологічного стану міського середовища в цілому, а також раціональне використання всіх ресурсів, в тому числі природних, технологічне переоснащення і реструктуризація підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, інженерної інфраструктури міста, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення природних ландшафтів та культурної спадщини. Реалізація цих напрямків сталого розвитку міста забезпечить досягнення світових стандартів рівня та якості життя населення.

За рішеннями Генерального плану територія м. Києва збільшиться на 60 тис. га, кількість населення – на 180 тисяч, виробництво валової доданої вартості – у 6 разів, житлова забезпеченість збільшиться до 27 кв. м загальної площі на одну людину (проти 18,7 кв. м у 2000 р.), розвиток транспортної системи, забезпеченість основними об'єктами соціальної сфери досягне нормативного соціально-гарантованого рівня. Житлове будівництво передбачається в обсязі 26 млн. кв. м загальної площі.

Передбачається збільшення озелених територій (з 20,3 кв. м до 28,7 кв. м на одну людину), лісопаркових територій (з 133,2 кв. м до 184,5 кв. м на одну людину), площі об'єктів природно-заповідного фонду (з 10,6 тис. га до 17,1 тис. га), територій масового відпочинку (з 41 тис. га до 59 тис. га), ємності курортних зон (з 14,1 тис. місць до 19,4 тис. місць), що позитивно вплине по зростання туристичного потоку (з 0,4 млн. осіб до 2,9 млн. осіб) [1].

Концепція розвитку міста Києва базується на головній меті державної політики – підвищення якості життя, забезпечення ефективної життєдіяльності населення міста та екологічної безпеки [6]. Ключова задача – найбільш точно сформулювати перспективні характеристики міського комплексу Києва та шляхи їх досягнення до розрахункового періоду. Згідно «Стратегії розвитку Києва на період до 2025 року» місто буде інноваційним економічним центром у східноєвропейському регіоні, з потужною конкурентною позицією, розвинутою культурно-історичною унікальністю, яке постійно підвищує якість життя мешканців і створює привабливі умови для ведення бізнесу. Місто вбачається креативним, розумним, унікальним в глобальному масштабі, гармонійним та збалансованим. Ґрунтуватися повинно на таких ініціативах [6]:

- модернізація транспортної та інженерної структури («першокласна інфраструктура») : реконструкція теплових і електричних мереж, модернізація водо-каналізаційних систем і житлового фонду, продовження наявної та будівництво нової гілки метрополітену, будівництво паркінгів ;

- стимулювання конкурентних кластерів економіки («Зроблено в Києві»): лідерство в окремих галузях, у яких місто є конкурентоспроможним;
- впровадження сучасних технологій міського управління («електронний Київ»): створення єдиного міського порталу, впровадження електронного документообігу, електронних систем управління;
- залучення центральних офісів міжнародних компаній та організацій («міжнародна гавань штаб-квартир»);
- створення унікальної культурної атмосфери («культурна долина»): створення центру розвитку творчості та мистецтва світового рівня, подієвого туризму;
- створення нових центрів ділової активності («центр поруч з домом») щоб зменшити навантаження на центр та створити додаткові робочі місця;
- збереження та благоустрій зелених зон Дніпра («Дніпровська перлина»);
- просування здорового способу життя («здоровий киянин») : збільшення кількості спортивних майданчиків, створення велодоріжок та ін.

Розвиток столиці здійснюватиметься за рахунок відкритої економіки, постійного зміцнення системи управління і забезпечення гармонійного, збалансованого зростання. Основні цілі, передбачені стратегією [6]:

- розвиток інновацій: створення 2-3 кластерів, що забезпечують унікальність і конкурентоспроможність міста у глобальному масштабі; залучення найкращих компаній і людських ресурсів, що мають конкурентоздатні знання, навички, технології;
- збереження унікальності у глобальному масштабі , розвиток культурно-історичної спадщини міста, нових напрямків культурного життя, подій і заходів, що забезпечують його привабливість, як для мешканців, так і для туристів. Збереження і розвиток історичного обличчя міста, його архітектури, ландшафту, міського середовища, екосистеми, історичних цінностей. Забезпечення комфортних умов для життя і ведення бізнесу;
- підвищення якості життя – забезпечення конкурентоздатності освіти на рівні світових стандартів, підвищення рівня здоров'я і тривалості життя населення міста;
- екологічна стійкість – економічне зростання без збільшення навантаження на довкілля;
- місто відкритої економіки: створення максимально сприятливих умов для національних і міжнародних інвесторів, стійка фінансова позиція міста;
- технологічний розвиток – підвищення рівня автоматизації внутрішніх процесів і процесів взаємодії влади з бізнесом і населенням .

На сьогодні основним недоліком Стратегії розвитку міста Києва до 2025 р. можна вважати відсутність участі у її розробці як громадських організацій, так і звичайних киян. Адже хто, як не вони, можуть запропонувати шляхи вирішення основних проблем. На сьогодні численні міста розробляють і реалізують генеральні плани, стратегії, стратегічні плани розвитку або інші документи стратегічного характеру на період до 2020, 2030 р. Розглянемо моделі організації та досвід деяких столиць-аналогів міста Києва (в контексті містобудування та управління для покращення якості життя населення) на прикладі міст Астани, Відня, Барселони та Будапешта. Астана задумана як місто, де гармоніюють природа та будівлі, люди та транспорт, нові та старі традиції та новаторство. У 2001 році урядом був затверджений генеральний план розвитку столиці Казахстану, що розроблявся японським агенством з міжнародного співробітництва на період до 2030 року. При розробці генплану за базовий показник бралася кількість населення, а від прогнозів останньої – і решта показників економічного, соціального, інфраструктурного розвитку[2]. Перший етап реалізації Генерального плану на 2011 р. приніс наступні результати [4]:

- побудовано 30 шкіл, 60 дитячих садочків та 32 об'єкти охорони здоров'я, які обладнані найпередовішим медичним обладнанням;
- для покращення екологічної ситуації була запроваджена ідея створення навколо столиці лісопарку, який має слугувати одночасно і місцем відпочинку, створюючи особливий мікроклімат у місті (захищаючи місто від суховіїв, зимових буранів). До 2030 року планується розширити паркові зони та запровадити програму з утилізації відходів шляхом їх мінімізації, повторного використання та поховання ;
- для вирішення транспортних питань була замкнута кільцем магістральної вулиці центральна частина, наданий пріоритет громадському транспорту (за рахунок створення для нього додаткової смуги руху), просувається ідея побудови швидкісного транспорту (що має зв'язувати місто з аеропортом та залізничним вокзалом), передбачено будівництво другого залізничного вокзалу. Дуже практичним за маятникової міграції є розвантаження трас навколо Астани шляхом пересадки з автомобілів на громадський транспорт.
- для покращення та пропаганди здорового способу життя передбачена мережа велобанів;
- почалось будівництво медичних кластерів, під які виділили цілий район. В майбутньому передбачається лікування не тільки мешканців столиці та країни, але й надання медичних послуг іноземним громадянам.

Тобто, досвід впровадження генерального плану розвитку столиці Казахстану Астани свідчить про пріоритетність розвитку транспортної і соціальної інфраструктури для поліпшення якості життя населення як

столиці, так і передмістя. У 1996 р. в Будапешті був прийнятий закон про територіальне планування та розвиток, який став спробою запровадити певний громадський (державний і муніципальний) контроль над стихійними процесами, зумовленими ринковими силами та індивідуальними перевагами. Був схвалений генеральний план. Це був період «розростання» житлової забудови, виникнення "житлових парків", розбудови нового житла на околицях міста і активного освоєння приміської зони. Райони з найбільш привабливими ландшафтами на пагорбах Буди нині забудовані новими дорогими житловими комплексами (частково на території лісового поясу) і відремонтованими старовинними маєтками, де живе населення з високим рівнем доходів. Передмістя стали районами проживання осіб середнього віку і молодих сімей, які переїхали з міста, але тісно пов'язані з місцем роботи і надання послуг. Внутрішні міські райони, натомість, стали місцем проживання незаможних і бідних жителів: немолодих людей, працівників з низьким рівнем доходів та безробітних. Тобто, стихійність у розвитку столиці як найбільш привабливого соціально-економічного центру країни, призвела до територіальної диференціації розселення різних соціальних груп і прошарків населення, характерного для великих міст Європи і США в минулому сторіччі (Лондон, Нью-Йорк тощо). Світовий досвід вже засвідчив негативність таких процесів щодо іміджу столиці і тому дане становище потребувало виправлення [7,10].

Згідно генплану розвитку столиці Угорщини увага приділялася [10]:

- збереженню історичного середовища та структури міста в цілому. Тому деякі промислові зони визнали пам'ятками промислової архітектури та реконструювали під нові задачі. Так, наприклад один із районів зберіг практично всі вулиці та позбувся сильно зруйнованих будівель, були створені підземні паркінги та зелені простори в середині кварталів. Одночасно, приватним компаніям було продано нові звільнені ділянки, а отримані кошти використали для створення нової інфраструктури.
- реконструкції промислових зон. Відповідно, заводські корпуси переобладнали під культурні центри - театри та музеї. Наприклад, головним результатом розвитку став парк Міллінарі, створений шляхом реконструкції занедбаного промислового району на околиці міста;
- транспортній проблемі, яку Будапешт має намір вирішити, перейнявши досвід Осло – ввести оплату за проїзд по центру міста на приватному транспорті, щоб змусити людей пересуватися по центру міста громадським транспортом;
- озелененню території, ремонту громадських будівель і архітектурних пам'яток.

Поступове впровадження ідей генерального плану розвитку Будапешту має повернути історичній частині міста, його пам'яткам історії та архітектури привабливість, позитивно вплинути на імідж міста як

потужного економічного центру, покращити показники якості життя мешканців.

Плани розвитку столиці Австрії м. Відня відображають основні віхи як історії міста, так і історії країни. Для розвитку міста свого часу приймалося декілька планів розвитку:

- на початку 90-х р. основна увага приділялася оновленню та підвищенню якості життя в густо забудованих районах міста за рахунок субсидійованих квартир, розвитку транспортної системи з переважанням громадського та екологічного видів транспорту, облаштуванню місць для паркування, збереження зелених зон;
- у 2005 р., окрім генплану розвитку, були прийняті Концепція висотних будинків, програма захисту клімату. В них були закладені основи розвитку майбутнього міського життєвого простору: виникнення нових районів, забезпечення охорони зелених насаджень, незабудованих зон, розвиток лінії метро, електропоїздів та трамваїв [8].

Кожні п'ять років програма соціально-економічного і територіального розвитку Відня проходить перевірку щодо поставлених цілей та реалізованих пунктів, на основі цих результатів розроблюються корегуючі заходи для подальшого розвитку. Найважливіші цілі:

- Створення сприятливого інвестиційного клімату
- Забезпечення різноманіття та якості життєвого простору шляхом заходів охорони зеленого поясу та дунайського ландшафту
- Концентрація будівництва вздовж ліній громадського транспорту, економне ставлення до земельних ресурсів, перешкоджання соціальному розшаруванню населення і його територіальним проявам;
- Збільшення частки екологічного транспорту при одночасному обмеженні користування приватним автотранспортом;
- Забезпечення якості життя шляхом надання рівних шансів на доступ до культурних, соціальних, образотворчих, медичних установ, до житла, зон відпочинку
- Стимулювання наукової діяльності, що дасть змогу у подальшому позиціонувати Відень як метрополію знання.

Серед перспективних проектів Відня – побудова нового району під назвою «Місто на озері», який має бути зразком сучасного місця проживання. Тут передбачається не тільки зведення житла за сучасними енергозаощадними технологіями, а й розміщення місць прикладання праці із найбільш сучасною спеціалізацією (ІТ-підприємств, науково-дослідних центрів) та розвинутою інфраструктурою. Міста перебувають в епіцентрі змагання та вимушені конкурувати з сусідами на основі показників іміджу, якості життя та інвестиційної привабливості. Тому вдалими є стратегічні заходи з метою забезпечення «видимості» на міжнародному рівні й створення позитивного іміджу території, що динамічно розвивається. Таким прикладом слугує Барселона, яка зробила новий прорив у своєму розвитку після того, як її обрали місцем проведення Олімпійських ігор у

1992 р. Була розроблена стратегія розумного використання бюджету не лише на будівництво олімпійських об'єктів, але і на розвиток міської інфраструктури [9]:

- для 150 територій міста були розроблені проекти локальної трансформації зі створенням або реконструкцією парків. Таким чином, порівняно невеликим коштом вдалося поліпшити якість міського середовища.
- з'явилася програма перебудови промислових зон під житлові райони;
- на периферії створили кілька «нових центральних зон», які дозволити знизити навантаження на історичний центр.

До Олімпіади була реалізована програма «Барселона, будь привабливою», в межах якої були відреставровані фасади будівель, а власники історичних будівель отримували дешеві кредити або звільнялися від уплати податків. Зокрема, була побудована нова пішохідна еспланада, під якою знаходяться комунікації, реконструйовано та стимульовано будівництво музеїв, театрів [5]. В місті з'явилися готелі та спортивні об'єкти світового рівня, розширений аеропорт. Олімпіада стала потужним «промоутером» Барселони у світі. Після цього туристичний сектор став потужним фактором містоутворення, витіснивши промисловість. Особливість барселонського підходу полягає в тому, що ключем до якості життя було проголошено високу якість архітектури (навіть соціальне житло не оминув високий архітектурний рівень). За 20 років було створено 45 міських площ, відкриті десятки музеїв та галерей, що перетворило місто у значний культурний і туристичний центр Європи та світу. Отже, стратегічні плани розвитку великих міст, які розглянуті, були спрямовані в першу чергу на ліквідацію однієї з найсуттєвіших проблем великих міст: проблеми соціальної нерівності, яка містить в собі більш глобальну проблему зростання соціальної напруженості. Звідси – основна увага була приділена вирішенню житлових проблем, доступності соціальних послуг для всіх верст населення, а особливо для малозабезпечених, етнічних меншин тощо. Таким чином вдалося пригальмувати вплив дестабілізаційного фактору, посилити економічний потенціал, стабілізувати соціальні показники та показники якості життя. Розвиток місцевих національних меншин є однією з центральних тем у Відні й Барселоні. Проблеми доступності соціальних послуг, охорони здоров'я, соціальної допомоги літнім людям, освіти розглядаються у Відні. Необхідність подолання соціальної та просторової (існування проблемних районів міста) неоднорідності декларується в стратегічних документах Барселони. Тенденцією останніх 10 - 15 років стають також стратегічні завдання політичного характеру: утвердження міст як суб'єктів міжнародної політики й побудова місцевої системи управління, спрямованої на посилення конкурентоздатності міст.

Висновки. Досвід іноземних міст в контексті підвищення якості життя населення може бути використаний містом Києвом через покращення територіальної та поліпшення організаційно-управлінської структур міста.

Зокрема, акцент робиться на створенні програм поліпшення екологічної ситуації та медичного обслуговування, збереженні архітектури та історичного центру, створення ряду заходів задля розвантаження центру міст від денного населення (шляхом формування додаткових ділових центрів, використання міського екологічного транспорту та ін.). Варто перейняти досвід з розробки програм зі створення медичних кластерів, винесення промисловості за межі міста та створення індустріальних технопарків, впровадження оплати за проїзд по центру міста на власному автомобілі, комплексність та компактність забудови, забезпечення потреб міста в загальноосвітніх та дошкільних закладах, реконструкція районів старої забудови та знос малоцінного житлового фонду тощо. Водночас, стратегією соціально-економічного і архітектурно-планувального розвитку міста має бути визначено пріоритетним збереження неповторного міського середовища, що склалося історично, і має формувати імідж міста як європейської столиці.

Використані джерела:

1. Генеральний план м. Києва на період до 2020 року [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://genplan.kiev.ua/>
2. Генеральный план развития города Астана до 2030 года. «Научно-исследовательский проектный институт генерального плана города Астаны»-Астана,2006.-с. 75
3. I этап корректировки Генерального плана развития города Астаны (общие положения). . «Научно-исследовательский проектный институт генерального плана города Астаны».-Астана, 2008.-с. 5-10
4. Костылева Н.Е. Стратегия развития активных европейских городов//Прикладная экономика.-2004.- №4.-с. 35-50
5. Лисицкий В. Украина никогда не имела стратеги своего развития / В. Лисицкий // Бизнес. – 2005. – № 46. – с. 18–19
6. «Стратегія розвитку міста Києва до 2025 року» [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://kievcity.gov.ua/>
7. Francesc Santacana. Strategic Planning. Barcelona.- Aula Barcelona,2000.-32 с.-с.15-21
8. .Regeneration program in Budapest 2007. Rev 8.- Józsefváros, Magdolna Quarter Program? .- с.15
9. Urban planning and capital investment financing in Hungary.-OSI/LGI,2000.- 109 с.
10. Vienna's Weekly European journal 17.01.2012[Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://www.wieninternational.at/en/content/>